

ΔΟΣΑΣΤΑΡΙΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΝ :

ΤΑ ΔΟΞΑΣΤΙΚΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ
ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ
ΤΩΝ ΕΟΡΤΑΖΟΜΕΝΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΟΥ ΟΛΟΥ ΕΝΙΑΥΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΜΕΛΟΠΟΙΗΘΕΝ
ΠΑΡΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΡΩΤΟΥΨΑΛΤΟΥ
ΤΗΣ ΤΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατά πιστήν αντιγραφὴν ἐκ τῆς Πατριαρχικῆς
ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδόσεως τοῦ 1844.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
“Ο ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΠΟΛΥΧΡΟΝΑΚΗΣ,”
ΝΕΑΠΟΛΙΣ - ΚΡΗΤΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τά Δοξαστάρια

Ένα από τά χρησιμότερα βιβλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς, εἶναι τό **Δοξαστάριον**. Τό βιβλίό αὐτό, ὅπως φανερώνει ἄλλωστε καί τό ὄνομά του, περιέχει μελοποιημένα μόνο τά δοξαστικά ἰδιόμελα¹ τῶν ἑορτῶν τοῦ ἑνιαυτοῦ, καθῶς καί τοῦ Τριωδίου καί Πεντηκοσταρίου. Τό περιεχόμενο τοῦ Δοξασταρίου ἢ πῖο σωστά Δοξαστικαρίου, ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου, τό ὁποῖο περιελάμβανε γενικά τά στιχηρά ἰδιόμελα τῶν διαφόρων κινήτων καί ἀκινήτων ἑορτῶν². Στή χειρόγραφη παράδοση τό συναντοῦμε σχεδόν ἀποκλειστικά μέ τόν τίτλο «Ἀνθολογία Στιχηραρίου», γιατί συνήθως περιέχει ἐκτός τῶν δοξαστικῶν ἰδιομέλων καί ἰδιόμελα Μ. Ἑβδομάδος, τῶν Ὁρῶν, Κανόνες, Κοντάκια, Ἀπολυτίκια, κ.ἄ. Ὑπάρχει καί ἡ περίπτωση πού τό περιεχόμενό του ἐπικεντρώνεται μόνον στά δοξαστικά ἰδιόμελα τῶν Ἀποστίχων ὅποτε ἔχομε πλέον «Δοξαστάριον τῶν Ἀποστίχων». Ὡς μελοποιοί τῶν δοξαστικῶν -ἀρχικά παραδίδονται ἀνώνυμα- ἀναφέρονται οἱ: Χρυσάφης (Παναγιώτης) ὁ νέος, Γερμανός Νέων Πατρῶν, Κοσμάς ὁ Ἰβηρίτης, Ἰάκωβος ὁ Πρωτοψάλτης, Πέτρος Πελοποννήσιος, Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (Δοξαστάριον Ἀποστίχων), Ματθαῖος ὁ Βατοπαιδινός.

Στήν ἔντυπη παράδοση τό Δοξαστάριον ὑπῆρξε ἀπό τά πρῶτα βιβλία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς πού εἶδαν τό φῶς τοῦ τυπογραφείου³. Συγκεκριμένα: Τό 1820 ἐκδίδονται τά δύο πρῶτα ἔντυπα βιβλία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς⁴. Πρόκειται γιά τό Ἀναστασιματάριον καί τό Δοξαστάριον τοῦ Πέ-

1. Δοξαστικά ἰδιόμελα χαρακτηρίζονται τά ἰδιόμελα πού ὁ προσαλλόμενος στίχος τους εἶναι ἡ Μικρή Δοξολογία (*Δόξα Πατρί καί Υἱῷ καί Ἁγίῳ Πνεύματι*).

2. Γιά τήν ὀνοματολογία καί τό περιεχόμενο τῶν παλαιῶν μουσικῶν χειρογράφων βλ. Γρηγορίου Θ. Στάθη «Τά χειρόγραφα τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς Ἁγιον Ὄρος» 1975, Ἀθήναι, τόμος Α', σελ. λ'-μα'.

3. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι στήν ἔντυπη παράδοση, σέ πολύ ἐλάχιστες περιπτώσεις, στά ἀναφερόμενα ὡς Δοξαστάρια, περιέχονται ἀποκλειστικά καί μόνο δοξαστικά ἰδιόμελα. Στίς ἄλλες, τίς περισσότερες, συμπεριλαμβάνονται καί μή δοξαστικά στιχηρά, ὅποτε δέν εἶναι λάθος αὐτά νά θεωροῦνται καί ὡς «Ἀνθολογίες -μικρές ἢ μεγαλύτερες- Στιχηρῶν Ἰδιομέλων», ὅπως ἀκριβῶς ἀναφέρονται καί στή χειρόγραφη παράδοση.

4. Ἀναφέρεται καί ἡ ἐκτύπωση ἑνός Ἄξιον μέ τυπογραφικά στοιχεῖα ἀπό τόν Ἀντώνιο Παν(τολέων), τό 1819, πλὴν δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἡ ἐκτύπωση ἑνός φύλλου ὡς ἔναρξη τῶν ἐντύπων ἐκδόσεων, παρά μόνον ὡς δοκιμαστική ἀπόπειρα. (Βλ. Ἐμμ. Γιαννοπούλου «Ἡ εὐξείνος καί εὐκαρπος διάδοση καί καλλιέργεια τῆς ψαλτικῆς, στίς περί τόν Εὐξείνο Πόντο περιοχές» στόν τιμητικό τόμο γιά τόν καθηγητή Κων/νο Δ. Φράγκο «Κατηγορητική Διακονία», Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 309).

τρον Λαμπαδαρίου από τόν Πέτρο Ἐφέσιο, στό Βουκουρέστι. Τό ἔντυπο μέ τά δοξαστικά ἐκδίδεται μέ τόν τίτλο: «Σύντομον Δοξαστάριον τοῦ ἀοιδίμου Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου...» καί περιέχει ἀποκλειστικά δοξαστικά ἰδιόμελα (μέ ἐξαιρέση τῆς περιόδου τοῦ Τριωδίου καί τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος ὅπου περιλαμβάνει καί μή δοξαστικά ἰδιόμελα) τά δοξαστικά ἰδιόμελα τοῦ ἑορτολογίου, τοῦ Τριωδίου καί τοῦ Πεντηκοσταρίου σέ σύντομο στιχηραρικό μέλος (τό νέο στιχηραρικό μέλος τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου). Τό 1821 ἐκδίδεται, στό Παρίσι αὐτή τή φορά, μέ τίτλο «Δοξαστικά τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν καί τῶν Θεομητορικῶν ἑορτῶν καί τῶν ἑορταζομένων ἀγίων. Μελισθέντα παρά Πέτρου Λαμπαδαρίου, τόμος πρῶτος» καί περιέχει τά δοξαστικά τοῦ ἑορτολογίου. Πρόκειται γιά τό ἴδιο ἀκριβῶς βιβλίον σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τό περιεχόμενο (μικρή διαφορά στήν ἀνάλυση ὀρισμένων ποιοτικῶν στοιχείων) ἀλλά ἐδῶ ἡ ἐξήγησή του ἀπό τήν παλαιότερη γραφή τοῦ Πέτρου στή νέα, ἀποδίδεται στόν Γρηγόριο, σέ ἀντίθεση μέ τήν ἔκδοση τοῦ 1820 πού αὐτή ἀποδίδεται καί στούς τρεῖς δασκάλους (Χρῦσανθο, Γρηγόριο, Χουρμούζιο). Ἐπίσης οἱ τυπογραφικοί χαρακτήρες εἶναι διαφορετικοί (αὐτοί πού ἐπικράτησαν τελικά) ἀπό ὅ,τι τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1820 στήν ὁποία ἀπομιμῶνται τό σχῆμα τῆς χειρογράφου παράδοσης. Τό Δοξαστάριον αὐτό ἐπανεκδόθηκε τό 1835 μαζί καί μέ τόν δεύτερο τόμο μέ τό ἴδιο ἀκριβῶς τῆς ἔκδοσης τοῦ 1820⁵, τό 1859, τό 1882 (αὐτό σέ δύο τόμους -ὁ δεύτερος ἐκδόθηκε τό 1886- καί ἐξήγηση Παναγιώτη Κηλτζανίδη ὁ ὁποῖος πρόσθεσε καί τά ἰδιόμελα τῶν ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὅποτε πρόκειται οὐσιαστικά γιά ἀνθολογία στιχηραρίου) καί τό 1899 σέ ἐξήγηση Γ. Βιολάκη. Στίς ἡμέρες μας ἐκδόθηκαν ἀναστατικά οἱ ἐκδόσεις τοῦ Δοξασταρίου, τοῦ 1820 τό 1986 καί 2002, καί τοῦ 1821 τό 1999, ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο Κουλτούρα. Οἱ ἐκδόσεις τοῦ 1886 καί 1887, τό 1987 ἀπό τόν Βασίλειο Ρηγόπουλο.

Μέ τίτλο Μουσική Κυψέλη ἐκδόθηκε τό 1857 σέ δύο τόμους τό Δοξαστάριον τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου ἀλλά μέ τήν προσθήκη καί ἄλλων στιχηρῶν πλὴν τῶν δοξαστικῶν, αὐτή τή φορά, καί ὅπως ἀναγράφεται στήν προμετωπίδα *Κατά μέν τό μέλος συμφώνως πρός τό Δοξαστάριον Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου Κατά δέ τήν προφοράν πρός τό τοῦ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου*. Τά μέλη στήν ἔκδοση αὐτή ἄν καί ἀκολουθοῦν τήν ἰδέα τοῦ ἀρχικοῦ τους μελοποιῶ, τοῦ Πέτρου ὅμως καταχωροῦνται «καλλωπισθέντα παρ' αὐτοῦ -τοῦ Πρωτοψάλτου Κωνσταντίνου- ἐπί τό ἀναλυτικότερον» ὅπως χαρακτηριστικά μᾶς πληροφορεῖ καί ὁ Γεώργιος Παπα-

5. Βλ. καί σχετικά σχόλια Γεωργίου Ἰ. Χατζηθεοδώρου, «Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», περίοδος Α', (1820-1899), Θεσσαλονίκη 1998, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 69, αρ. 12.

6. Βλ. Γεωργίου Παπαδοπούλου «Συμβολαί εἰς τήν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», Ἀθῆναι 1904, σελ. 337-338.

δόπουλος, αναφερόμενος σέ ανέκδοτα έργα τοῦ Κωνσταντίνου⁶. Ἡ Μουσική Κυψέλη ἐπανεκδόθηκε τό 1882, πάλι σέ δύο τόμους καί ἕνα παράρτημά της ὡς συμπλήρωμα τό 1898, καί τρίτομη πλέον (ὁ τρίτος τόμος περιέχει τά δοξαστικά τῶν μή ἐορταζομένων ἀγίων) τό 1899 μέ προσθήκες μελῶν τοῦ Φωκίωνος Βάμβα. Στίς ἡμέρες μας ἐκδόθηκε ἀναστατικά ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο τοῦ Μιχ. Πολυχρονάκη⁷.

Ἐκτός ἀπό τό Δοξαστάριον τοῦ Πέτρου, «Δοξαστάρια» σέ μελοποίηση διαφορετική ἀπό τοῦ Πέτρου (πάντως αὐτός ἀποτελεῖ τό πρότυπο στό ὁποῖο καί στηρίχθηκαν ὅλοι οἱ μεταγενέστεροι, στό σύντομο καί ἀργόσυντομο στιχηρικό δρόμο τῶν δοξαστικῶν καί ἄλλων στιχηρῶν ἰδιομέλων) ἐξεδόθησαν τό δίτομο «Δοξαστάριον» τοῦ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου, σέ ἀργό στιχηρικό μέλος⁸ τό 1836, πού ἐπανεκδόθηκε τό 1888 καί ἀναστατικά στίς ἡμέρες μας, τό 1990 ἀπό τόν ἐκδοτικό οἶκο «Τέρτιος», τό δίτομο «Δοξαστάριον» Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, δηλαδή τό ἀνά χεῖρας, (γι' αὐτό θά ἐπανέλθω πιό εἰδικά στή συνέχεια), τό «Δοξαστάριον τῶν Ἀποστίχων» τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, σέ ἀργό στιχηρικό μέλος, τό ὁποῖο ἐπανεκδόθηκε καί τό 1901 μέ προσάρτηση σέ ξεχωριστή σελιδαρίδμηση «Παραρτήματος» δοξαστικῶν μερικῶν ἐορτῶν, μελοποιημένων σέ ἀργό στιχηρικό δρόμο ἀπό τοὺς Βατοπαιδινούς μοναχοὺς Ματθαῖο καί Σπυρίδωνα, τό δίτομο Δοξαστάριον Τριωδίου καί Πεντηκοσταρίου τοῦ Νικολάου Σμύρνης, τό 1857, τό ὁποῖο ἐπανεκδόθηκε μέ τόν τίτλο «Δοξαστικάριον», ἐμπλουτισμένο καί μέ πολλά ἄλλα στιχηρά ἰδιόμελα, κανόνες κ.λπ., τό 1895, τό δίτομο «Νέον ἐκκλησιαστικόν Κύμβαλον» τοῦ Γεωργίου Λεσβίου κατά τό δικό του σύστημα γραφῆς (συλλογή ἀπό διάφορα ἄλλα δοξαστάρια)⁹ τό 1863, τό δίτομο «Δοξαστάριον τοῦ ἐνιαυτοῦ» τοῦ Νικολάου Σμύρνης (περιέχει καί ἄλλα ἐκτός τῶν δοξαστικῶν στιχηρῶν), τό 1873 (ὁ δεύτερος τόμος ἐκδόθηκε τό 1879), τό «Νέα Μουσική Κυψέλη» «Δοξαστάριον τοῦ ἐνιαυτοῦ, Τριωδίου καί Πεντηκοσταρίου τῆς σειρᾶς «Νέα Μουσική Κυψέλη» τοῦ Ἀνδρέου Τσικνοπούλου, τό 1899, τό τρίτευχο «Ἄγιοπολίτης» τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίδη, τό 1903 (ἐπανεκδόθηκε τό 1980), ἡ δίτομη Ἐθωνιάς» τοῦ Πέτρου Φιλανθίδου πού περιέχει τά δοξαστικά τοῦ ἐνιαυ-

7. Οἱ ἐπανεκδομένες ἐκδόσεις τῆς Μουσικῆς Κυψέλης δείχνουν τήν ἀποδοχή της ἀπό τόν ἱεροψαλτικό κόσμο. Πράγματι ἀποτελεῖ μέχρι καί σήμερα μιὰ ἀπό τίς σπουδαιότερες σέ χρηστικότητα μουσικές ἐκδόσεις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Περισσότερα γιά τίς ἐκδόσεις της, βλ. Γεωργίου Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς» ὁ.π. στή οἰκία λήμματα.

8. Σέ σπουδαία σύντημή του ἀπό τόν Ἰάκωβο, πού ἡ ἐκδοσή της ἀποτελέσει γιά τή διδασκαλία τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς τό περίφημο τῶν ἱεροψαλτῶν *στίλβοτρον*, (ἔτσι τό χαρακτήρισε ὁ Κυριακός Φιλοξένης λόγω τῆς τεχνικῆς καί αἰσθητικῆς σπουδαιότητάς του τό βιβλίο αὐτό).

9. Βλ. στήν προμετωπίδα τοῦ βιβλίου: «Δοξαστάριον σύμμικτον καί συντεταγμένον ἐξ Εἰρηολογικοῦ μέλους καί στιχηρικοῦ, περιέχον ἅπαντα... ληφθησομένων ἐκ τῶν Δοξασταρίων Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, Κυψέλης τοῦ Στεφάνου, Στιχηραρίων Ἰακώβου καί Κωνσταντίνου Πρωτοψαλτῶν καί Νικολάου Πρωτοψάλτου Σμύρνης».

τοῦ καί Τριωδίου - Πεντηκοσταρίου, σέ ἀργοσύντομο δρόμο - κατά μίμηση Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, τό 1906 (ἐπανεκδόθηκε ἀναστατικά ἀπό τόν Ρηγόπουλο καί τόν Πολυχρονάκη, τό 1978, τό «Νέον Δοξαστάριον» τοῦ Θεμ. Γεωργιάδου πού περιέχει σέ ἀργοσύντομο δρόμο - κατά μίμηση Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου - τά δοξαστικά τοῦ ἐνιαυτοῦ, τό 1934, τό «Μουσική Κυψέλη» τῆς σειρᾶς «Πατριαρχική Φόρμιγξ» τοῦ Κωνσταντίνου Πρίγγου, τό 1952, (ἐπανεκδόθηκε καί τό 1962), τό «Δοξαστάριον» τοῦ Θεοδούλου Καλλινίκου, τό 1956, οἱ τόμοι Ε΄ - Ζ΄ τῆς σειρᾶς «Μουσικός Πανδέκτης» τῆς «Ζωῆς», οἱ τόμοι (3ος καί 4ος) τῆς σειρᾶς «Νέα Μουσική Κυψέλη» τοῦ Ἀθανασίου Καραμάνη, τό 1962, τό δίτομο «Κῆπος Χαρίτων» (τόμ. Δ΄ καί Ε΄) τοῦ Τριαντάφυλλου Γεωργιάδου, τό 1973-4, τό «Δοξαστάριον» τῆς σειρᾶς «Πηδάλιον Βυζαντινῆς Μουσικῆς» τοῦ Ἀστερίου Δεβρελῆ, τό 1983, τό δίτομο «Δοξαστάριον» τοῦ Λυκούργου Πετριδῆ (περιέχει ὡς ἐπί τό πλεῖστον καταγραφή μελοποιήσεων τοῦ Πρωτοψάλτη Θρασύβουλου Στανίτσα), τοῦ 1987-8, καί ὁ τόμος Ε΄ τῆς σειρᾶς «Ἐπτάτομος Μουσική Κυψέλη» τοῦ Χρυσάνδου Θεοδοσοπούλου, τό 2001.

Στήν ἴδια ὁμάδα αὐτῶν τῶν ἐντύπων θά πρέπει νά καταχωρισθοῦν καί τά ἔντυπα μέ διάφορους τίτλους ὅπως, «Ἐορτολόγιον», «Μουσικόν Δωδεκάημερον», «Μουσικόν Μηναῖον», «Μουσικόν Ἀπάνθισμα», κ.λπ. πού περιέχουν δοξαστικά ἰδιόμελα ἢ καί ἀπλά στιχηρά. Στήν περίπτωση αὐτή ἀναφέρω καί τήν περίφημη «Συλλογή Ἰδιομέλων» τοῦ Πρωτοψάλτου Μανουήλ πού ἐξέδωσε τό 1831 ὁ Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (ἐπανεκδόθηκε ἀναστατικά ἀπό τόν Βασίλειο Ρηγόπουλο, τό 1993), ἐπίσης τόν τρίτο τόμο τῆς «Μουσικῆς Μέλισσας» τοῦ Θεοδώρου Φωκαέως μέ τή συλλογή στιχηρῶν ἰδιομέλων τοῦ ἐνιαυτοῦ πού ἐξέδωσε, τό 1847 καί τό «Ἡ Πανηγυρική Α΄» τοῦ Ματθαίου Βατοπαιδινοῦ πού ἐξέδωσε ἡ Ἰ. Μ. Βατοπαιδίου, τό 1997.

Ὁ Πρωτοψάλτης Κωνσταντῖνος καί τό «Δοξαστάριον» του.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Βυζάντιος, ὑπῆρξε μία ἀπό τίς πλέον ἐξέχουσες φυσιογνωμίες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης τῆς Ἐκκλησίας μας. Μέ συνεχῆ διακονία στό Πατριαρχεῖο, γιά 55 χρόνια, ἀπό τά ὁποῖα τά 35 ὡς Πρωτοψάλτης, μελοποιός, συντημητής μελῶν, κωδικογράφος, ἐξηγητής, διδάσκαλος καί συντάκτης τοῦ Τυπικοῦ «κατά τήν τάξιν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» ἄφησε ἐποχή καί συνέδεσε μέ τήν παρουσία του, τό ἔργο του καί τήν ἐν γένει δραστηριότητά του τόν κρίκο πού συνδέει τήν παλιά μέ τή Νέα Μέθοδο τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς.

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη τό 1777 καί ἀπεβίωσε στή Χάλκη τῆς Προποντίδας στίς 30 Ἰουνίου τοῦ 1862.

Ὁ Κωνσταντῖνος χαρακτηρίσθηκε ἀπό πολλούς ὡς ὁ τελευταῖος μεγάλος Πρωτοψάλτης τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ καί ὡς ὁ γνήσιος ἐκπρόσωπος καί συνεχιστής τοῦ ἀρχαίου Πατριαρχικοῦ ψαλτικοῦ ὕφους. Ὁ χαρακτηρισμός αὐτός μᾶλλον θά πρέπει νά θεωρηθεῖ ἀκριβής, ἀφοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε ὁ τελευταῖος Πρωτοψάλτης πού γνώριζε, μελοποιοῦσε καί ἔψαλλε μέ τό πρό τῆς Νέας Μεθόδου σύστημα μουσικῆς γραφῆς, καθῶς καί ἀπό τό γεγονός ὅτι διῆλθε ὅλα τά στάδια τῆς ἱεροψαλτικῆς διακονίας στόν Πατριαρχικό Ναό (Α΄ καί Β΄ Δομέστικος, Λαμπαδάριος, Πρωτοψάλτης)¹⁰, καί ὅτι προερχόταν -καί συνέχισε- ἀπό μιά σχεδόν ἀδιατάραχτη μέχρι τότε διαδοχή ὑπηρεσίας τῶν ψαλτῶν τοῦ ναοῦ αὐτοῦ¹¹. Πέραν αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε μαθητής τοῦ Γεωργίου τοῦ Κρητός, διδασκάλου ἐπίσης καί τῶν δύο ἀπό τούς τρεῖς διδασκάλους τῆς Νέας Μεθόδου¹², βοηθός γιά πολλά χρόνια καί τελικός διάδοχος τοῦ κλασικότατου Πρωτοψάλτη Μανουήλ τοῦ Βυζαντίου «οὔτινος τό σοβαρόν καί ἐμβριδέες Ἐκκλησιαστικόν ὕφος εἰς ἄκρον ἀπεμιμήθη»¹³ καί Λαμπαδάριος ἔστω γιά μικρό χρονικό διάστημα, τοῦ ἴδιου τοῦ Γρηγορίου.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπό τή θέση τοῦ Πρωτοψάλτη κυριολεκτικά ἐδέσποσε καί «εἶναι ἡ κεντρική καί κορυφαία φυσιογνωμία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τόσο στό περιβάλλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅσο καί πέρα ἀπό αὐτό, μέ κυρίαρχη παρουσία στά πατριαρχικά δρώμενα τῆς ἐποχῆς καθῶς καί πολυσχιδῆ δραστηριότητα»¹⁴, ὀλόκληρο τό δεύτερο καί τρίτο τέταρτο, τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνα, ἀλλά ἡ ἐπίδραση τῆς ψαλτικῆς του δράσεως ἀγγίζει καί τίς ἐπόμενες γενιές. Αὐτό δέ καί παρά τό ὅτι ἡ ἀντίθεσή του γιά τή Νέα Μέθοδο τῶν τριῶν Διδασκάλων, τόν ἀποξένωσε «ἀπό τά διδακτικά καθήκοντα πού συνή-

10. Ὁ Κωνσταντῖνος προσελήφθη ὡς Β΄ Δομέστικος τό 1800 καί ὡς Α΄ τό 1808. Τό 1819 ἀνέλαβε ὡς Λαμπαδάριος καί ὡς Πρωτοψάλτης ἀπό τό 1821 ἕως καί τό 1862 πού ἀπεβίωσε.

11. Ὁ χαρακτηρισμός αὐτός δόθηκε στή συνέχεια καί σέ ἄλλους μεταγενέστερους, ὅπως στόν Γεώργιο Ραιδεστινό, τόν Ἰάκωβο Ναυπλιώτη καί τόν σύγχρονό μας Θρασύβουλο Στανίτσα, ὅμως δείχνει νά εἶναι ἀληθινός καί νά ταιριάζει ἴσως ἀπόλυτα μόνο στόν Κωνσταντῖνο, ἀνεξάρτητα τῶν ὅποιων ἐρμηνευτικῶν δυνατοτήτων τῶν ὑπολοίπων καί τοῦτο, γιατί ἡ διαδοχή αὐτή διαταράχθηκε σημαντικά μετά τόν Κωνσταντῖνο, ὅταν στό δεξιό ἀναλόγιο τοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ κλήθηκαν γιά διάφορους λόγους ψάλτες ἐξωτερικοί, δηλαδή δίχως προϋπηρεσία στόν ναό αὐτό, ὅπως π.χ. ὁ Σταυράκης Γρηγοριάδης καί ὁ Γεώργιος Βιολάκης (ἀκόμα καί ὁ Θρασύβουλος Στανίτσα ἀνέλαβε Λαμπαδάριος δίχως νά χρηματίσει προηγουμένως Δομέστικος ἢ ὅτι ἄλλο).

12. Τοῦ Γρηγορίου καί τοῦ Χουρμουζίου.

13. Βλ. Θ. Μ. Ἀριστοκλέους «Κωνσταντίου Α΄ τοῦ ἀπό Σιναίου. Βιογραφία καί συγγραφαί αἱ ἐλάσσονες». Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1866, σ. 4.

14. Βλ. Ἀντωνίου Ἰ. Κωνσταντινίδη «Ὁ Κωνσταντῖνος Βυζάντιος Πρωτοψάλτης καί ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος τῆς τετραφωνίας καί τοῦ Λεσβίου Συστήματος» στό περ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς ὁ Παλαμᾶς», τεῦχος 788, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 478. Πρβ. τοῦ ἴδιου «Τεχνικές καί αἰσθητικές παρατηρήσεις μορφολογικῆς ἀνάπτυξης σύμπτυξης καί ἐπεξεργασίας, βασισμένες στά χερουβικά τοῦ Κωνσταντῖνου Πρωτοψάλτη Βυζαντίου» στά «Πρακτικά» τοῦ Β΄ Διεθνoῦς Μουσικολογικοῦ καί Ψαλτικοῦ Συνεδρίου, Ἀθήνα 2006.

θως ἀναλαμβάναν οἱ πατριαρχικοί Πρωτοψάλτες στήν ἐπίσημη Πατριαρχική Σχολή»¹⁵.

Σύμφωνα μέ τούς συγχρόνους του ὁ Πρωτοψάλτης ὑπῆρξε «ἀμίμητος ἐν τῷ ψάλλειν»¹⁶ λόγω τῆς ἐξαιρετικά σπάνιας καί ἐντελῶς χαρακτηριστικῆς καλλιφωνίας του¹⁷, τοῦ ἱεροπρεποῦς παραδοσιακοῦ ψαλτικοῦ του ὕφους, καθῶς καί τῆς σεμνοπρεποῦς στάσεώς του στό ἀναλόγιο, «ὥστε συνέρρεεν» στόν πατριαρχικό ναό ἄπειρο πλῆθος λαοῦ «ἵνα... ἐμπλησθῶσι τῆς γλυκυτάτης φωνῆς καί μελωδίας τοῦ τέ μουσικοῦ τέττιγος τῆς ἐκκλησίας ἀοιδίμου Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου»¹⁸ καί νά γευτοῦν «τοῦ θαυμασίου καί σεβαστοῦ ἐκείνου ἐκκλησιαστικοῦ ὕφους, ὅπερ ἀπέσταξεν ἐκ τοῦ μελιρρύτου αὐτοῦ στόματος, μή κινουμένου ἐν τῷ ψάλλειν οὐδενός τῶν μελῶν τοῦ σώματος, οὐδ' αὐτῆς αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς παντελῶς, μόνον δέ τῶν χειλῶν»¹⁹.

Ἡ σοβαρότητα τοῦ χαρακτήρα του καί τό ἦθος του ἐνέπνεαν ἐκτίμηση καί σεβασμό «καί μόνη ἡ σεμνοπρεπῆς καί αἰδέσιμος μορφή καί παρουσία τοῦ μακαρίου διδασκάλου ἤρκει πρός διδασκαλίαν καί διόρθωσιν τῶν τά φαύλα πραττόντων καί διαλογιζομένων»²⁰. Ἄλλωστε ἡ ἐκτίμηση καί ἡ ἀγάπη τῶν συγχρόνων του -ιεραρχῶν καί λαοῦ-, πρός τό πρόσωπο καί τήν ψαλτική του δεινότητα, ἦταν ἐξαιρετικά μεγάλη καί τόν περιέβαλε μέχρι τόν θάνατό του. Χαρακτηριστικά ἀναφέρεται, ὅτι ὅταν ἀναγκάσθηκε λόγω γήρατος καί ἀσθενείας τῶν ποδιῶν του νά παραιτηθεῖ ἀπό τό ἀναλόγιο, ὁ πρόην Πατριάρχης Κωνσταντίνος Α΄, ὁ ἀπό Σιναίου, ἔλεγε: «Ἄν ἦμην Πατριάρχης, ἐσκόπευον νά ὑψηλώσω τό κάθισμα τοῦ στασιδίου τοῦ Πρωτοψάλτου, καί διά τοῦ φορείου νά τόν φέρω νά ψάλλῃ, ἔστω καί καδήμενος»²¹.

Ὁ Κωνσταντῖνος, λόγω τῆς θέσεως πού κατεῖχε, εἶχε βαθεῖα συναίσθηση τοῦ καθήκοντος ἀλλά καί τῆς ὑποχρέωσης γιά τή διατήρηση τῆς ψαλ-

15. Βλ. στή «Διατριβή ἐπί Διδακτορία» τοῦ Κωνσταντίνου Τερζοπούλου «Ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντίνος Βυζάντιος», Ἀθήναι 2004, σελ. 120. Πρβ. τοῦ ἰδίου «Ποικιλία τέρπουσα. Ἡ μελοποιΐα στήν Ἀνθολογία Στιχηραρίου τοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου» στά Πρακτικά» τοῦ Β΄ Διεθνούς Μουσικολογικοῦ καί Ψαλτικοῦ Συνεδρίου, Ἀθήνα 2006.

16. «Ὁμολογῶ -γράφει ὁ Στέφανος Λαμπαδάριος (βλ. Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου «Ταμεῖον Ἀνθολογίας», τόμ. Β΄ ἐν Κωνσταντινουπόλει 1846, στόν ἐπίλογο, ὅτι οὐ μικράν ἠπήνησα δυσκολίαν -προκειμένου νά καταγράψῃ τά μέλη πού τοῦ ὑπαγόρευε ὁ Κωνσταντῖνος- εἰς τήν γραφήν, διά τό λίαν δυσμίμητον τῆς φωνητικῆς παραστάσεως τοῦ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, ὅστις κατά τινα ἰδιόζουσαν εὐστροφίαν τοῦ λάρυγγος, ποικίλει πολλαῶς μίαν καί τήν αὐτήν φωνήν, μέρος μέν αὐτῆς πραότερον, μέρος δὲ γογενώτερον...».

17. «Τοιοῦτον δ' ἐκ' φύσεως ἀξιόλογον, καί ἰδιάζον αὐτῷ μόνω, προτέρημα εἶχεν ἡ εὐλύγιστος καί ἠδύφθογγος αὐτοῦ φωνή, ὥστε μεταξύ τῶν φωνῶν καί ἄλλων πολλῶν συμπαλλόντων, ἡ τοῦ Πρωτοψάλτου φωνή διεκρίνετο καθαρῶς ἀκουομένη». Βλ. Θ. Μ. Ἀριστοκλέους «Κωνσταντίνου Α΄ τοῦ ἀπό Σιναίου» ὅ.π. σ. 65.

18. Βλ. Θ. Μ. Ἀριστοκλέους «Κωνσταντίου Α΄ τοῦ ἀπό Σιναίου», ὅ.π. σ. 13-14.

19. ἔ.α. σ. 65

20. Β. Κωνσταντίνου Ἀναστασιματάριον, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1863, σ. σ΄.

21. Θ. Μ. Ἀριστοκλέους, «Κωνσταντίνου Α΄ τοῦ ἀπό Σιναίου», ὅ.π. σ. 65-66.

τικῆς καί λειτουργικῆς παράδοσης καί μάλιστα ἐκείνης τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ. Αὐτό τό βλέπομε ἀπό τήν ἀντίθεσή του πρός τή Νέα Μέθοδο, τήν πολεμική του κατά τοῦ Λεσβίου Συστήματος²², καθὼς καί τή φροντίδα του νά κρατήσῃ ἀπό νεαρῆς ἡλικίας σημειώσεις σχετικά μέ τήν τάξη τῶν τελομένων στόν Πατριαρχικό Ναό καί οἱ ὁποῖες ἀργότερα ἀποτέλεσαν τή βάση γιά τή σύνταξη τοῦ περίφημου Τυπικοῦ του²³.

Ἐκτός ἀπό μελίρρυτος ψαλμωδός, ὁ Κωνσταντῖνος, ὑπῆρξε καί περίφημος μελοποιός. Αὐτό ἀποδεικνύεται ἀπό τήν ἀποδοχή που γνώρισε τό ἔργο του ἀπό τούς συγχρόνους -εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἐντάχθηκε στό κανονικό ρεπερτόριο τῶν ψαλτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί στό διδακτικό πρόγραμμα τῶν Μαθημάτων τῆς Ε΄ Πατριαρχικῆς Σχολῆς²⁴ -καί τούς μεταγενεστέρους του²⁵, πού καί σήμερα θεωρεῖται ὅτι δέν σηματοδοτεῖ μόνο τήν ἐποχή του, ἀλλά καί ὀριοθετεῖ σέ σημαντικό βαθμό καί τή μετέπειτα ψαλτική μέ ἐπιδράσεις πού φθάνουν μέχρι τῆς ἡμέρας μας.

Καί πρὶν ἀλλά κυρίως μετὰ τήν καθιέρωση τῆς Νέας Μεθόδου καί ἰδιαιτέρα τῶν ἐντύπων ἐκδόσεών της, ἡ προσφορά του στήν ψαλτική Τέχνη τῆς Ἐκκλησίας μας γίνεται γνωστή καί τεκμηριώνεται ἀπό τίς ἐξῆς κυρίως ἔντυπες ἐκδόσεις: «Δοξαστάριον» (1840-41)²⁶, «Ταμεῖον Ἀνθολογίας» (1845)²⁷ καί «Ἀναστασιματάριον ἀργόν καί σύντομον» (1863)²⁸. Καθοριστική εἶναι καί ἡ προσφορά του στήν τελική διαμόρφωση τοῦ Ἀναστασιματαρίου Πέτρου Πελοποννησίου, τῆς ἔκδοσης τοῦ 1839, ἀφοῦ ὅπως ἀναφέρει ἡ προμετωπίδα του, ἐκδίδεται ὡς «ἤδη ἐπιδιορθωθέν μετὰ προσθήκης παρά Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου» -σημειώνω ὅτι πρόκειται γιά τό ἴδιο Ἀναστα-

22. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀντέδρασε μέ τό κύρος του ἀποτελεσματικά κατά τῆς καθιέρωσης τοῦ Λεσβίου Συστήματος, ἀλλά καί κατά τοῦ τετραφώνου συστήματος τοῦ Χαβιαρά καί τῶν Ἀλφραβητικῶν Συστημάτων τοῦ Βουκουρεστίου καί τοῦ Παΐσιου Ξηροποταμηνοῦ. Βλ. Ἀντωνίου Ἰ. Κωνσταντινίδη «Ὁ Κωνσταντῖνος Βυζάντιος Πρωτοψάλτης καί ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ζητήματος τῆς τετραφωνίας καί τοῦ Λεσβίου Συστήματος» ὅ.π.

23. «Τυπικόν ἐκκλησιαστικόν, κατά τό ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας. Ἐκ μακρᾶς τῆς πείρας καί πολλῶν σημειώσεων τῶν κατά καιρούς χρηματισάντων Πρωτοψαλτῶν συλλεγόν, καί ἐκδοθέν παρά Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Ἰγνατιάδων, αὐλή, 1838». Δεύτερη ἔκδοση τό 1851. Ἐκτοτε καί μέχρι τοῦ 1885 ξαναεκδόθηκε πολλές φορές.

24. Βλ. Κρηπίς Θ. Φωκαέως, 1842, σ. 123. Καί γιά τή Σχολή βλ. Γ. Παπαδοπούλου «Ἱστορική Ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς ἀπό τῶν ἀποστολικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς (1-1900)», Ἀθήναι, 1904, σ. 239-248.

25. Ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου συναντοῦμε, ἐκτός ἀπό τίς δικές του ἐκδόσεις καί στό «Ταμεῖον Ἀνθολογίας τοῦ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου» (χερουβικά), τόμ. Β΄, 1834, στό Νικολάου Σμύρνης «Νέον Ταμεῖον Ἀνθολογίας» (χερουβικά), τόμ. Γ΄, 1867, σέ διάφορα (ἐγκόλπια κ.λπ.) τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

26. Βλ. Γ. Ἰ. Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ὅ.π., σ. 91, ἀρ. 43.

27. ἔ.ἀ. σ. 87, ἀρ. 39.

28. ἔ.ἀ. σ. 134, ἀρ. 96.

σιματάριο πού έπεκράτησε μέχρι σήμερα- μάλλον κακώς -νά αναφέρεται ως «Πέτρου καί Ίωάννου»- καθώς επίσης καί στην περίφημη «Μουσική Κυψέλη» του Στεφάνου Λαμπαδαρίου (1857) αφού καί σ' αὐτῆς τήν προμετωπίδα αναγράφεται ὅτι εἶναι «Κατά δέ τήν προφοράν πρός τό του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου». Μέσα ἀπό αὐτές τίς ἐκδόσεις, καθώς καί ἀπό τή χειρόγραφη παράδοση, ὁ Κωνσταντῖνος, ἀναδεικνύεται ὄχι μόνο ἄριστος μελοποιός ἀλλά καί ἀξιόλογος κωδικογράφος²⁹, ἐξηγητής³⁰ καί συντηρητής³¹. Ὅλα δέ μαζί ὀλοκληρώνουν τή μουσική του προσωπικότητα καί τόν συγκαταλέγουν στή χορεία τῶν σημαντικότερων Πρωτοψαλτῶν, τῶν κάτω χρόνων, πού ἀνέδειξε ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολική Ἐκκλησία.

Τό «Δοξαστάριον» τοῦ Κωνσταντίνου

Ἀπό τά «Δοξαστάρια» πού ἐξεδόθησαν κατά καιρούς καί ἀπό διαφόρους -πλήν τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου- ἀσφαλῶς ἐξέχουσα θέση ἔχει τό δίτομο «Δοξαστάριον» τοῦ Πρωτοψάλτου Κωνσταντίνου τοῦ Βυζαντίου, πού ἐξεδόθη γιά πρώτη φορά τό 1840-1.

Ἡ ἔκδοση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ πού συμπίπτει καί μέ τό θάνατο τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακα (+1839) ἐγκαινιάζει ἐπίσημα μέσω τοῦ τύπου τήν ἀντεπίθεση του Κωνσταντίνου -μέχρι τότε μάλλον ἦταν κάπως παραμερισμένος λόγω τῆς ἀντίθεσής του πρός τή Νέα Μέθοδο πού ἤδη διδασκόταν ἀπό εἰκοσαετίας ἐπίσημα καί εἶχε πλέον καθιερωθεῖ, ὁ ὁποῖος μέ τή βοήθεια τῶν μαθητῶν θά προχωρήσει στή συνέχεια καί στήν ἔκδοση τῆς δίτομης Ἀνθολογίας του (1846-46)³² καί δά συντάξει τό «Ἀναστασιματάριον» του -αὐτό δά ἐκδοθεῖ μετά τό θάνατό του τό 1863³³. Ἐν τῷ μεταξύ ἤδη τό 1839 ἐκδίδεται ἀπό τόν Φωκαέα τό Ἀναστασιματάριον τοῦ Πέτρου «ἐπιδιορθωθέν -ὄμως- μετά προσθήκης, παρά Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου». Τό ἴδιο καί μέ τή «Μουσική Κυψέλη» πού ἐκδίδεται τό 1857 ἀπό τόν Δομῆστικο Στέφανο, καί εἶναι μέν «κατά τό μέλος σύμφωνος πρός τό Δοξαστάριον Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοπον. κατά δέ τήν προφοράν πρός τό του Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου»³⁴.

Τό Δοξαστάριον τό συνδέτει καί τό ἐκδίδει ὁ Κωνσταντῖνος ἐπειδή τόν

29. Βλ. π. Κωνσταντίνου Τερζοπούλου «Ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Κωνσταντῖνος Βυζάντιος», ὅ.π. Μέρος δεύτερο, 153 κ.έ.

30. ἔ.ἀ.

31. ἔ.ἀ.

32. Βλ. Γ. Ἰ. Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ὅ.π. σ. 87, ἀρ. 39 καί σ. 91, ἀρ. 43.

33. Βλ. Γ. Ἰ. Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ὅ.π. σ. 134, ἀρ. 96.

34. Βλ. Γ. Ἰ. Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ὅ.π. σ. 79, ἀρ. 28.

άπασχολεί τό θέμα «τῆς ποικιλίας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ μουσικῇ». Γιά τό λόγο αὐτό καί ἐπειδή, ὅπως ἀναφέρει στόν πρόλόγο του, εἶχε ὡς σκοπό τόν «μετά σεμνοπρεποῦς καλλωπισμόν αὐτῆς», γράφει ὅτι: «μελίσεως δίκην, τό ἄριστον ἐξ ἀπάντων ἐπιμόνως συλλεξάμενος, Καί τούτῳ τήν σεμνοπρεπῆ συγκεραυνύς ποικιλίαν ἵνα μή προσκορῆς τοῖς ἀκροαταῖς ὁ ψάλλον καθίσταται, μετεποίησα ἐπί τό ἀργοσύνημον πᾶσαν τήν σειράν τῶν Δοξαστικῶν του ἐνιαυτοῦ, τόν μέσον παντός μέλους, ὡς οἶον τε, διατηρήσας ὅρον καί ἀπό τοῦ μονοτόνου ὅλως ἐκκλίνων». Μέ αὐτά ὁ Κωνσταντῖνος δίνει ἀκριβῶς τή φύση ἀλλά καί τό σκοπό τῆς ἐργασίας του. Ἔτσι διακρίνουμε στά μέλη τοῦ Δοξασταρίου ἕνα νέο καί σεμνοπρεπῆ καλλωπισμό τοῦ μέλους τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου πρός τό ἀργότερο. Δηλαδή παίρνει ὡς βάση καί σκελετό τό μέλος τοῦ Πέτρου καί τό πλαταίνει μέ τρόπο πού γίνεται μέν ἀργότερο ἀλλά ὄχι τόσο ὅσο τοῦ Ἰακώβου³⁵. Ἀποτελεῖ μέ τόν τρόπο αὐτό ἕνα μέσο ὄρο μεταξύ τῶν δύο μελοποιῶν, τοῦ συντόμου Πέτρου καί τοῦ ἀργοῦ Ἰακώβου, πού δά χαρακτηρισεῖ ἀργοσύνημονος. Πέραν αὐτοῦ καί ἔχοντας ὑπ' ὄψιν του τόν Ἰακώβο χρησιμοποιεῖ μέ ἔντεχνο τρόπο τήν παραχορδή καί ἐπίσης χρωματίζει ἰδιαίτερα λέξεις πού ἐκφράζουν ἰδιαίτερες ἔννοιες καί συναισθήματα.

Μέ τό Δοξαστάριο αὐτό ὁ Κωνσταντῖνος δημιουργεῖ ἕνα ἀργοσύνημονο τύπο μελοποιίας, τόν ὁποῖο παραδίδει, ὡς δεῖγμα ἐξελίξεως τοῦ νέου στιχηρικοῦ μέλους ὅπως αὐτό ἔφθασε μέχρι τόν ΙΘ' αἰῶνα. Τόν «κατ' ἐννοιαν» καλλωπισμένο καί διανδισμένο αὐτό τύπο, δά τόν ἀκολουθήσουν στή συνέχεια καί ἄλλοι, οἱ μαθητές καί συνεργάτες του, Ἰωάννης Νεοχωρίτης ὁ Πρωτοψάλτης καί Στέφανος Λαμπαδάριος καί μετά ἀπό αὐτούς ὁ Νικόλαος Σμύρνης³⁶, ὁ Γεώργιος Ραιδεστηνός³⁷, ὁ Πέτρος Φιλανθίδης³⁸, ὁ Θεμ. Γεωργιάδης³⁹ (ἰδιαίτερα οἱ δύο τελευταῖοι) καί ἄλλοι νεώτεροι.

Τό Δοξαστάριον τοῦ Κωνσταντίνου ἔτυχε εὐρείας ἀποδοχῆς ἀπό τόν ἱεροψαλτικό κόσμο καί θεωρήθηκε ὡς τό βιβλίον πού ἡ μελέτη του μπορεῖ νά προσφέρει ἐκτός ἀπό «ποικιλία τέρπουσα»⁴⁰ καί τή μύηση στήν παλαιότερη ψαλτική πρᾶξη ἀφοῦ ἀποτελεῖ τό συνδυατικό κρίκο τῆς νεώτερης μέ τό παρελθόν.

Οἱ ἐκδόσεις τοῦ Δοξασταρίου

Τό Δοξαστάριον τοῦ Κωνσταντίνου παρά τή μεγάλη του σημασία, τήν ἐκτίμησιν καί τήν ἀποδοχήν του ἀπό τόν ἱεροψαλτικό κόσμο δέν γνώρισε πολ-

35. Ἰακώβου Πρωτοψάλτου «Δοξαστάριον» ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1836.

36. Νικολάου Πρωτοψάλτου Σμύρνης «Δοξαστάριον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ», ἐν Σμύρνη, 1873.

37. Γεωργίου Ραιδεστηνοῦ «Πεντηκοστάριον», ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1886.

38. Πέτρου Γ. Φιλανθίδου «Ἀθωνιάς», ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1906.

39. Θεμ. Γεωργιάδου, «Νέον Δοξαστάριον», Θεσσαλονίκη 1934.

λές επανεκδόσεις, ίσως έπειδή προτιμήθηκε από τούς συνεργάτες - μαθητές του προτιμότερο να προβοϋν σέ εκδόσεις καί άλλων έργων του, είτε διότι προτιμήθηκαν οί εκδόσεις μεταγενεστέρων μέ μελοποιήσεις πάνω στον τύπο τής μελοποιΐας πού παραδόθηκε από τόν Κωνσταντίνο. Έκτός από τήν πρώτη έκδοση του Δοξασταρίου γνωρίζω καί μιá άλλη, άγνωστη καί περιεργη, πού τή χαρακτηρίζω κλεψίτυπη, γιατί στήν προμετωπίδα της δέν αναγράφει ούτε τόπο, ούτε χρόνο έκτύπωσης. Τήν έκδοση αυτή έχω στή βιβλιοθήκη μου καί όπως γράφω καί στή «Βιβλιογραφία»⁴¹ μου -σ. 94, αρ. 34- υπολογίζω ότι έχει εκδοθεΐ γύρω στή δεκαετία του 1880, δέν αποκλείεται καί άργότερα όχι όμως μετά τό 1900. Ίσως νά πρόκειται για έκδοση μέ σκοπό νά χρησιμοποιηθεΐ ως διδακτικό βιβλίό σέ κάποια από τός Πατριαρχικές Μουσικές Σχολές αφού γνωρίζομε ότι είχε συμπεριληφθεΐ στή διδακτέα ύλη τους⁴². Τό 1960 ό Μιχαήλ Πολυχρονάκης, στά πλαίσια ανατυπώσεών του παλαιών μουσικών εκδόσεων, εξέδωσε μεταξύ άλλων καί τόν πρώτο τόμο του Δοξασταρίου, δίχως χρονιά έκδόσεως.

Σήμερα, ό συνεχιστής τής σπουδαίας αυτής εκδοτικής προσπάθειας, υίός του Ιωάννης Πολυχρονάκης, παραδίδει στον ιεροσαλτικό κόσμο τό Δοξαστάριον του Κωνσταντίνου, σέ νέα άπαραλλάκτη ανατύπωση καί των δύο τόμων του.

Πιστεύω ότι ή επανένταξη στήν κυκλοφορία του σπουδαιότατου, για τήν πράξη καί τή μελέτη τής Ψαλτικής μας Τέχνης, κλασικού αυτού βιβλίου όχι μόνο θά καλύψει τό κενό τής σπανιότητάς του, αλλά καί θά άποτελέσει πολύτιμο άπόκτημα καί βοήθημα για όσους ασχολοϋνται καί μελετοϋν σοβαρά τήν πράξη καί τή θεωρία τής γνήσιας ψαλτικής μας κληρονομιάς.

Γεώργιος Ί. Χατζηθεοδώρου

Έγραψα στήν Κάλυμνο
στίς 29-12-2006

41. Γεωργίου Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία τής Βυζαντινής Έκκλησιαστικής Μουσικής», ό.π.

42. Βλ. για τήν Έ Πατριαρχική Μουσική Σχολή στό Γ. Ί. Παπαδοπούλου «Ίστορική Έπισκόπησις», ό.π. σ. 169.